

## 2. Лихва и лихвен процент

Лихвата е органически свързана с кредита и изразява отделна страна от неговата същност. Вътрешно присъщо е стойността (в парична или стокова форма), която се движи под формата на кредит не само да се съхрани, но и да нарасне при своето възвратно движение. За кредитора нарастването на стойността при нейното възвратно движение в кредитния процес приема формата на лихва, т.е като своеобразен прираст на дадената назаем сума наречена главница. На тази основа лихвата най-често се определя:

- 1) като дохода или възнаграждението плащано от длъжника на кредитора за временното ползване на чужд (заемен) капитал;
- 2) като „цена” на парите (или друг актив) даден назаем;
- 3) като своеобразна форма на компенсирание на кредитора от длъжника заради отлагане на възможностите на първия за текущо потребление или инвестиции;
- 4) понякога се третира и като форма на реализация на собствеността върху заемните средства и в този случай се представя като особен “наем” за временното ползване на някакъв чужд актив.

Съществува разлика между понятията „лихва” и „лихвен процент”. Лихвата се изразява в абсолютна сума. Прието лихвата да се представя в процент, който показва цената на 100 лв. зает капитал, ползван за определен лихвен период – това е лихвеният процент или нормата на лихвата:

*Норма на лихвата = сума на лихвата / стойността на заемния капитал X 100.*

Факторите които влияят върху лихвата и лихвените проценти могат да се разграничат на:

- *макроикономически фактори* (средната норма на печалбата като горна граница на лихвата, средната норма на издръжка на кредитора, като долна граница на лихвата, търсенето и предлагането, парично-кредитната политика на централната банка, инфлацията и др.);
- *микроикономически фактори* (срок, обезпечение, величина на кредита, финансово-икономическото състояние на заемоискателя, риска при кредитната сделка, междубанковата конкуренция и др.)

### ВИДОВЕ ЛИХВИ:

а) според характера на кредитната сделка лихвата може да бъде:

- лихва по кредитите;
- лихва по рефинансирането на търговските банки от централната банка;
- междубанкова лихва;
- лихва по влоговете;

б) според начина на формиране биват:

- *фиксиран (постоянни) лихви* - съгласно условията на предварително сключените договори, които остават неизмени през целия договорен срок на кредитната сделка;
- *плаващи (променливи) лихви*, които се формират на някаква база и се изменят през периода съобразно съответните промени на лихвената база. База може да бъде лихвата по рефинансирането, междубанковата лихва (например LIBOR), лихвата по кредитиране на първокласните банкови клиенти (PRIME RATE) и т.н.

в) според това дали се отчита темпа на инфлацията бива:

- номинален лихвен процент;
- реален лихвен процент;

г) според начина на изчисляване лихвата бива:

- *проста лихва*, която се изчислява само върху първоначално заетата сума без натрупване към основната сума на дълга:

$$S = \frac{K \cdot L \cdot t}{100 \cdot 360}, \text{ където:}$$

S е сума на лихвата;

K - първоначална сума;

L - лихвен процент;

t - лихвен срок (матуритет).

Пример: Колко е сумата на лихвата след 8 месеца, ако първоначално е внесена сума от 10 000 лв. при 3,5 % прост годишен лихвен процент ?

$$S = \frac{10000 \cdot 0,35 \cdot 240}{100 \cdot 360} = 23,33 \text{ лв.}$$

Нарасналата сума  $\Delta K$  се изчислява като:

$$\Delta K = K \left( 1 + \frac{L \cdot t}{100 \cdot 360} \right) = 10000 \left( 1 + \frac{0,35 \cdot 240}{100 \cdot 360} \right) = 123,33$$

- *сложна лихва*, която се прибавя към основната сума на дълга и през всеки следващ период върху нея също се начислява лихва, т.е. лихвата се капитализира, начислява се лихва върху лихвата.

Пример. Вложени са 15 000 лв. в банка при 2,5% сложна годишна лихва. Каква ще бъде разполагаемата сума след 3 години ?

$$\Delta K = K \left( 1 + \frac{L}{100} \right)^t = 15000 \left( \frac{0,25}{100} \right)^3 = 15112,78$$

Нарасналата сума за периоди по-малки от година се изчислява по следния начин:

$$\Delta K = K \left( 1 + \frac{L}{100 \cdot T} \right)^{t_1}, \text{ където}$$

T е брой периоди в годината, за които се начислява лихвата;

$t_1$  - брой периоди на капитализация.

Пример. Вложени са 15 000 лв. на срочен месечен депозит при 4,5 % годишна лихва. Каква ще бъде сумата след 2 месеца ?

$$15000 \left( 1 + \frac{0,45}{100 \cdot 12} \right)^2 = 15011,25 \text{ лв.}$$

- *декурзивна лихва*, която се начислява и изплаща през периода или в края на лихвения период след като сумата на заема действително е използвана;
- *антиципативна лихва* - начислява се и се удържа предварително от заемната сума в началото на лихвения период;
- *годишна ефективна лихва* - това е лихвата за определен период, изчислена на годишна база, т.е.

$$EL = \left( 1 + \frac{L_1}{100} \right)^{t_1} - 1$$

Пример. Направен е срочен месечен депозит с 0,38 % месечна лихва. Колко е годишния ефективен лихвен процент ?

$$\left(1 + \frac{0,38}{100}\right)^{12} - 1 = 4,66$$

- *сконтова лихва* е отбивът която се прави от номиналната стойност (обикновено на една полица) при нейното сконтиране (продажба) преди да е настъпил нейния падеж. Сконтването е процес обратен на олихвяването. Сконтвата сума се изчислява се като:

$$S = \frac{K}{1 + \frac{m \cdot L}{360 \cdot 100}}, \text{ където:}$$

S е сконтова сума, която ще бъде изплатена;

K - номинална стойност на полицата;

m - оставащи дни до падежа на полицата;

L - сконтов процент.

Пример. Дадена полица има номинал (K) 1 050 000 лв. и срок на падеж 6 м. (180 дни). Каква ще бъде сумата на плащане (S) при продажбата (сконтирането) на полицата от притежателя ѝ на 120 ден (т.е. 60 дни преди падежа ѝ), ако сконтовия процент е 10 % ?

$$S = \frac{1050000}{1 + \frac{60 \cdot 10}{360 \cdot 100}} = 1032787 \text{ лв.}$$

Сконтото (отбивът) от стойността на полицата е  $K - S = 1\,050\,000 - 1\,032\,000 = 17\,213$  лв.

- *основен лихвен процент* – у нас основният лихвен процент се определя по следната методика: 1. Размерът на основния лихвен процент (ОЛП), в сила от първо число на всеки календарен месец, е равен на средната аритметична величина от стойностите на индекса ЛЕОНИЯ. (LEONIA: LEv OverNight Interest Average, справочен индекс на сключените и изпълнени сделки с депозити овърнайт в български левове) за работните дни на предходния календарен месец (базисен период). 2. ОЛП е в сила за периода от първия до последния ден на календарния месец, за който се отнася. 3. ОЛП е при бройна конвенция “реален брой изминали дни / 360”. Форматът на основния лихвен процент е с 2 знака след десетичната запетая. 4. Стойността на ОЛП се одобрява от директора на дирекция “Банкова политика” и се утвърждава от подуправителя, ръководещ управление Банково, след което се публикува на страницата на БНБ в Интернет и в медиите посредством прессъобщение и чрез дирекция “Правна” се подава за обнародване в “Държавен вестник”.